HOOFDSTUK 1

Inleiding: De biografie van een krant

"Al ons streven is steeds ernaar gericht om De Nieuwe Gazet te maken tot een blad dat niet slechts het volk snel en betrouwbaar inlichten zou over de gebeurtenissen van elken dag, doch het meteen een lectuur zou verschaffen, even afwisselend en gezellig voor den meer ontwikkelden lezer als leerrijk en beschavend voor dat gedeelte van het publiek hetwelk slechts van een zeer oppervlakkig en onvolledig onderwijs mocht genieten."

— *De Nieuwe Gazet*, 4 december 1904[1]

Op 2 december 1897 rolde in Antwerpen voor het eerst een nieuw centenblad van de persen. *De Nieuwe Gazet* was goedkoop, Nederlandstalig en uitgesproken liberaal – opgericht door kopstukken van het Vlaamsgezinde liberalisme die een populair perskanaal nodig hadden om de nieuwe kiezers te bereiken, die de uitbreiding van het stemrecht had gecreëerd. In 2022 verscheen de krant voor de laatste keer.[2] Meer dan een eeuw lang was de krant het dagboek van de Antwerpse Sinjoor geweest – een spiegel van wat er leefde in de stad, een podium voor haar politici en bevolking. Dit boek is haar biografie.

Methodologisch sluit dit werk aan bij de biografische benadering in de geschiedschrijving, waarbij de krant als een handelend subject wordt benaderd met een eigen karakter, een eigen geheugen en eigen interne spanningen. Dat karakter is niet tijdloos, maar historisch bepaald – het is het resultaat van keuzes die mensen maakten onder concrete omstandig-

heden. Die keuzes zijn de eigenlijke bouwstenen van dit boek.[3] Een krantbiografie is een bijzonder genre. Zij schrijft niet over één leven, maar over honderden – over de redacteuren die hun nacht doorbrachten op kantoor in de Korte Nieuwstraat, over de politicus die de hoofdredacteur opbelde om te klagen, over de lezers die de krant kochten aan de kiosk, over de journalist die vanuit een Congolees oerwoud zijn kopij telefoneerde. Zij schrijft ook over ideeën: over hoe een liberale krant in een snel veranderende samenleving bleef proberen te begrijpen wie haar lezers waren en wat zij nodig hadden. En zij schrijft over een stad, Antwerpen, die de krant nooit als decor beschouwde, maar altijd als hoofdpersoon.

Dit boek is daarom geen institutionele geschiedenis van een mediabedrijf. Het gaat niet in de eerste plaats over oplagecijfers, eigendomsstructuren of drukkerijen – al komen die zaken wel aan bod wanneer ze iets onthullen over hoe de krant functioneerde. Het gaat over de vraag wat een krant betekende: voor de stad waarover ze schreef, voor de politieke stroming die ze belichaamde, en voor de lezers die haar elke ochtend opensloegen.

De Nieuwe Gazet

Zeer mooi

REAGAN
Minder belastingen voor hoge en lage inkomens

HERAANLEG
Koningin Astridplein krijgt weer kleur

TERUG
Hinault wint tijdrit en is leider in Giro

HEIZEL: DE APOCALYPS
Zeker 40 doden, tientallen in levensgevaar, honderden zwaar gewond

NIEUWE VERLAGING VAN AL ONZE WOONLENINGTARIEVEN
Inlichtingen in uw G-bankkantoor
Generale Bank

VOOR DIE PRIJS KOMT DE OOIEVAAR NIET.
35F

40 - 0

De Nieuwe Gazet

VERNIEUWING
Minder gevangenis in het strafwetboek

Ruimteramp

Zeven Amerikaanse astronauten omgekomen

Weer verhoging opcentiemen
Antwerpse begroting: voorsprong op sanering

Van den Bogaert doodgeslagen thuis

Werden onlangs veroordeeld wegens hold-ups
Daders van overval te Schoten in cel

Onderaardse schoonmaak

Windse Suiten

LINKS: Het Heizeldrama in 1985 (30 mei 1985, Collectie Liberas);
RECHTS: Ramp met ruimteveer Challenger in 1986
(29 januari 1 1986, Collectie Liberas).

Historisch onderzoek naar de pers in België blijft – in tegenstelling tot Nederland, waar al verschillende persbiografieën werden geschreven, onder meer over *De Telegraaf* en NRC – relatief mager. Zeker voor lokale en regionale kranten is er nog een grote lacune in algemene overzichtswerken. Nochtans speelden zij een onmiskenbare rol in het vergroten van de betrokkenheid van een gemeenschap bij tal van aspecten, van politiek tot cultuur. Een krant zoals *De Nieuwe Gazet* was een uiting van een regionale en lokale identiteit, maar gaf er tegelijkertijd vorm aan; zij bood via haar forum Antwerpenaren de kans om met elkaar in debat te gaan en zo de lokale democratie te versterken. Dit werk onderzoekt hoe de krant tot stand kwam, hoe de redactiecultuur evolueerde en wat de rol van de krant was in de Antwerpse maatschappij. Deze vragen werpen niet alleen een blik op de institutionele geschiedenis van het medium, maar ook op de dagelijkse praktijken, attitudes en percepties van de journalisten zelf.

De centrale these van dit boek is dat *De Nieuwe Gazet* begrepen moet worden als de journalistieke vertolking van een specifiek Antwerps-liberaal wereldbeeld. Dat wereldbeeld rustte op drie pijlers die als een rode draad doorheen haar geschiedenis lopen. De eerste is het traditionele liberale harmoniemodel – de overtuiging dat maatschappelijke vooruitgang niet door klassenstrijd maar door verzoening van tegengestelde belangen tot stand komt, en dat de liberale burgerij de aangewezen gids is in dat proces. De tweede is het vooruitgangsgeloof – een diep optimisme over de maakbaarheid van de samenleving via onderwijs, vrijhandel en journalistieke vorming; een geloof dat in de loop van de twintigste eeuw zwaar op de proef werd gesteld. De derde is het geloof in het belang van de krant in een stedelijke identiteit – het zelfbewustzijn van een redactie die zichzelf niet als doorgeefluik, maar als actieve vormgever van het stedelijk leven beschouwde.

Die drie pijlers hangen samen maar zijn niet statisch. De spanning ertussen – tussen harmoniemodel en klassenrealiteit, tussen vooruitgangsgeloof en historische catastrofe, tussen journalistieke autonomie en politieke inmenging – is precies wat de geschiedenis van *De Nieuwe Gazet* zo interessant maakt. De krant overleefde twee wereldoorlogen, de bezetting, de ontzuiling, de opkomst van de televisie en de commercialisering van de pers. Telkens moest ze haar identiteit heruitvinden zonder haar ankerpunten te verliezen. Soms lukte dat, soms ook niet.

Vlag van de Ziekenkas De Verenigde Verkopers van *De Nieuwe Gazet* (Collectie Liberas).

Om te reconstrueren hoe de krant door deze woelige decennia navigeerde, steunt dit boek op een breed arsenaal aan primaire bronnen. De kern wordt gevormd door de krantenreeks zelf: een systematische inhoudsanalyse van *De Nieuwe Gazet* over haar volledige looptijd.[4] Dit onderzoek is aangevuld met andere periodieken, zoals haar voorganger *De Koophandel*. Daarnaast is er gebruikgemaakt van week- en dagbladen die het redactionele debat omkaderen, waaronder *Het Laatste Nieuws*, *Le Matin*, *Le Précurseur* en *Gazet van Antwerpen*. Door de voortschrijdende digitalisering en de opname in databanken zoals Belgicapress zijn historische kranten steeds beter doorzoekbaar. Dat is een tweesnijdend zwaard: enerzijds levert het een enorme rijkdom aan materiaal op, anderzijds creëert het ook een risico op een te anekdotische geschiedschrijving.[5] Het blijft daarom onontbeerlijk om deze data in te bedden in een bredere geschiedschrijving van de institutionele context en de journalistieke praktijken.

Om die context te reconstrueren werd het krantenmateriaal aangevuld met verscheidene persoonsarchieven uit onder meer het Letterenhuis,

Portret van hoofdredacteur August Monet aan zijn bureau rond zijn zestigste verjaardag (1933) (Collectie Letterenhuis, tg:lhph:41212).

Liberas en het Felixarchief (Stadsarchief Antwerpen). Vooral de archieven van Max Rooses en August Monet, beide bewaard in het Letterenhuis, boden buitengewoon rijk informatiemateriaal. Voor de meer recente periode werd bovendien een beroep gedaan op mondelinge geschiedenis (*oral history*), aangezien het papieren archiefmateriaal hiervoor schaars is. Verschillende oud-journalisten van *De Nieuwe Gazet* werden geïnterviewd om de laatste decennia van de krant te reconstrueren.[6] Journalisten schrijven over vandaag en morgen; het verleden is voor hen geen automatische reflex. Dat vertaalt zich in schaarse bronnen voor de historicus. Het bedrijfsarchief van *De Nieuwe Gazet*, dat ooit de stabiliteit van het redactielokaal in gevaar bracht, is immers volledig verdwenen.

Een laatste verantwoording vooraf betreft de geografische afbakening. *De Nieuwe Gazet* was een Antwerpse krant, en dit boek behandelt haar in de eerste plaats als zodanig. De nationale en internationale context is aanwezig – onvermijdelijk, want een krant evolueert mee met bredere maatschappelijke transformaties – maar de Scheldestad is altijd het vertrek-

Groepsfoto van de redactie van *De Nieuwe Gazet* naar aanleiding van het huwelijk van Guido Neels (1963) (Collectie Liberas, 207821).

punt. Het is de spanning tussen de lokale verankering en de buitenwereld die de geschiedenis van deze krant haar bijzondere karakter geeft.

Om recht te doen aan die dynamiek is niet gekozen voor een strikt chronologische aanpak, waarbij data en gebeurtenissen elkaar netjes opvolgen, noch voor een strikt thematische benadering, waarbij sociale, politieke en culturele dimensies afzonderlijk worden behandeld. Dit boek hanteert een mengvorm van beide. De geschiedenis van *De Nieuwe Gazet* ontvouwt zich aan de hand van een aantal thematische clusters – politieke cultuur, Vlaamse beweging, journalistieke identiteit, koloniaal wereldbeeld, stedelijke verankering en institutionele neergang – die elk hun eigen chronologische zwaartepunt hebben. Daardoor wordt een belangrijke periode als het interbellum vanuit verschillende, onderling verweven invalshoeken belicht: een Vlaamse in hoofdstuk 3, een journalistieke in hoofdstuk 4, een ideologische in hoofdstuk 5, een koloniale in hoofdstuk 6 en een stedelijke in hoofdstuk 7. De geschiedenis van een krant laat zich immers niet reduceren tot een opeenvolging van data en gebeurtenissen; zij ontvouwt zich in verschillende, elkaar overlappende lagen.

LINKS: De afgewerkte Boerentoren tijdens het interbellum (Collectie Spaarnestad); RECHTS: Voorpagina van een feesteditie van *De Nieuwe Gazet* ter gelegenheid van 75 jarige bestaan (Collectie Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience, c:lvd:915068).

Het boek opent met de politieke en journalistieke context waaruit *De Nieuwe Gazet* in 1897 is voortgekomen. Hoofdstuk 2 reconstrueert de Antwerpse liberale cultuur van de tweede helft van de negentiende eeuw tot aan de Eerste Wereldoorlog, wanneer de grenzen van het harmoniemodel voor het eerst zichtbaar worden. Hoofdstuk 3 onderzoekt de verhouding van de krant tot de Vlaamse beweging: een relatie die altijd ambivalent was, gedragen door een Vlaamsgezindheid die nooit separatistisch maar evenmin klakkeloos loyaal aan het Belgische staatsnationalisme was. Hoofdstuk 4 verlegt de blik naar de journalistieke cultuur van de krant en bestrijkt de volledige chronologie (1897-2022), omdat deze cultuur trager evolueert dan de politieke conjunctuur. Hoofdstuk 5 analyseert het interbellum als het tijdperk waarin het liberale harmoniemodel zijn eerste diepe crisis doormaakte en de krant opschoof naar een meer behoudsgezinde stem. Hoofdstuk 6 richt de blik op de koloniale bericht-

geving – een dimensie die in de persgeschiedschrijving vaak onderbelicht is gebleven, maar voor Antwerpen als havenstad van buitengewoon belang is. De twee resterende hoofdstukken – over de krant als chroniqueur van de Antwerpse stedelijke cultuur en over de naoorlogse consolidatie tot de uiteindelijke stopzetting – vervolledigen het beeld, waarna de conclusie de drie grote thema's samentrekt in het bredere kader van de Belgische persgeschiedenis.

De kantoren van *De Nieuwe Gazet* zijn gelegen in de Korte Nieuwstraat 28. Aan de buitengevel hangt een bord 'De Nieuwe Gazet Annoncen' (Collectie Stadsarchief/Felixarchief, GP#3892).